

Vasa László

Közép-Ázsia: Eurázsiai Gazdasági Unió vagy Övezet és Út?

Central Asia: a Eurasian Economic Union or a Belt and Road Initiative?

Összefoglalás

A Szovjetunió megszűnése után a közép-ázsiai régió geopolitikai szerepe felértékelődött. Ásványkincsei és Európa és Ázsia közötti kulcsfontosságú földrajzi elhelyezkedése miatt a térség a nagyhatalmak közötti versengés terepévé vált. Tanulmányomban azt vizsgálom meg, mely hatalmak milyen érdekekkel vannak jelen a régióban, és mennyiben szolgálják ezek a törekvések a régió érdekeit. Kína és Oroszország geopolitikai stratégiai érdekeik mentén hangsúlyosan jelen vannak Közép-Ázsiában. A Moszkva által dominált Eurázsiai Gazdasági Unió és a Peking által kezdeményezett Övezet és Út program egyaránt igen aktív a térségben. Oroszország és Kína térségbeli viszonyát elemezve felvetődik a kérdés, hogy versengésről, együttműködésről vagy együttműködésen alapuló versenyről van szó.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F02, F15, F53, F55, N40

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, Oroszország, Kína, Eurázsiai Gazdasági Unió, Övezet és Út Kezdeményezés, integráció, versengés, cooperation

DR. VASA LÁSZLÓ, vezető kutató, főtanácsadó, Külügyi és Külgazdasági Intézet, kutatóprofesszor, Széchenyi István Egyetem (laszlo.vasa@ifat.hu).

Summary

After the collapse of the Soviet Union, the geopolitical role of the Central Asian region increased. Due to its mineral resources and its key geographical position between Europe and Asia, it has become a field for competition between great powers. The study examines the powers interested in this region and the extent to which these efforts serve the interests of Central Asian countries. The key stakeholders present in Central Asia are China and Russia. Both the Moscow-dominated Eurasian Economic Union and the Beijing-initiated Belt and Road Initiative are highly active in the region. An analysis of the regional relations between Russia and China raises the question whether it is a competition, a cooperation, or a cooptation.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F02, F15, F53, F55, N40

Keywords: Central Asia, Russia, China, Eurasian Economic Union, Belt and Road Initiative, integration, competition, cooptation

BEVEZETÉS

A Közép-Ázsia fölötti befolyás a 19. századi analógiák alapján az „új nagy játszma” elnevezést kapta. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy Oroszország és Kína milyen módon igyekszik befolyást szerezni a közép-ázsiai régióban. Szükséges megvizsgálni azt is, egyáltalán létezik-e konkurálás, vagy a két nagyhatalom térségbeli mozgását inkább „cooptation”-nel, azaz együttműködésen alapuló versengéssel jellemezhetjük?

Általános értelmezés szerint Közép-Ázsia alatt a tengeri kijárással nem rendelkező („landlocked”) ázsiai régiót értjük. Ezt a logikát követve, az UNESCO definíciója szerint a közép-ázsiai régióban benne van Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Mongólia és Afganisztán is (Dani et al., 2005). A 20. században használt szovjet definíció Közép-Ázsiához sorolt egyes kínai területeket – Belső-Mongóliát, Tibetet és Hszincsiang tartományt – is, azonban nem volt része Kazahsztán, mivel azt Oroszország szerves részének tekintették (Nagy Szovjet Enciklopédia, 2012). Írásomban Közép-Ázsia manapság leginkább elterjedt politikai földrajzi definícióját használom, így a régió alatt öt országot értek: Kazahsztánt, Kirgizisztánt, Tádzsikisztánt, Türkmenisztánt, Üzbegisztánt.¹ Mindegyik nemrég, a Szovjetunió 1991-es összeomlása után függetlenné vált posztsovjeter utódállam, és határaik jelenlegi formájukban az elmúlt száz évben alakultak ki (lettek kijelölve) a szovjet rendszer alatt.

A nemzetközi kapcsolatok diszciplínában egy adott térség feletti kontroll megszerzése olyan aszimmetrikus viszonyt jelent, amelyben egy közepes vagy nagyhatalom „kemény” vagy „puha” erejét képes az adott régióra kizárólagosan kiterjeszteni. Ez katonai vagy politikai befolyás lehet, de tágabb megközelítésben értelmezhetjük a gazdasági függőség vagy a kulturális, történelmi kapcsolatok szintjén is, Közép-Ázsia esetében kiegészülve a korábbi intézmények és államigazgatási rendszer fennmaradásával és a megörökölt szövetségi és partnerségi kapcsolatokkal, melyek szintén fontos

eredői lehetnek az adott régió ellenőrzésének (Baldwin, 1985; Armitage–Nye, 2007). Közép-Ázsia viszonylatában mind Oroszország, mind Kína esetében egyértelműen kimutatható az aszimmetrikus, tulajdonképpen kiszolgáltatott viszony (Treverton–Jones, 2005). A két állam demográfiai erőforrásai, gazdasági és katonai ereje messze meghaladja a közép-ázsiai régió lehetőségeit.

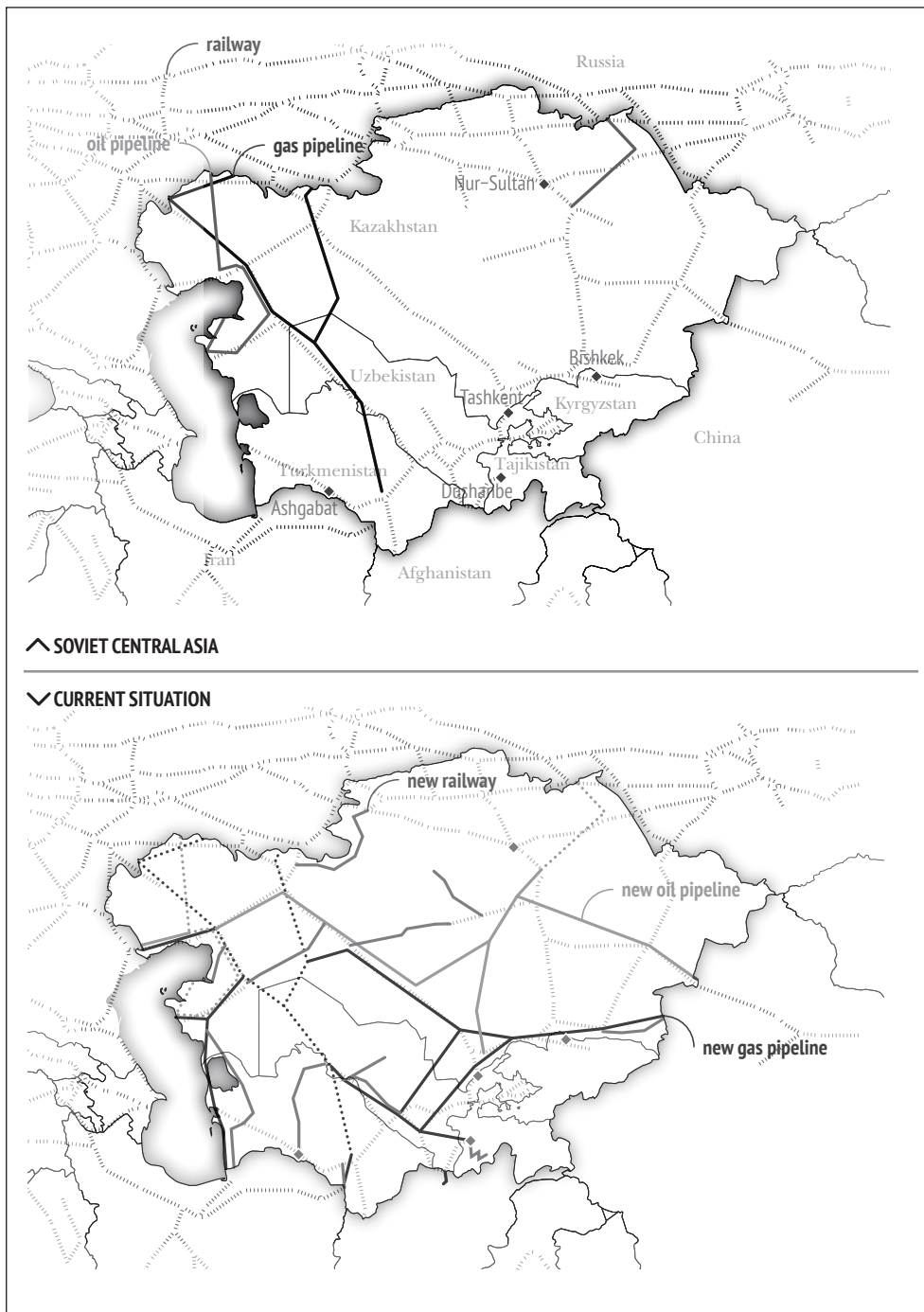
Bár jelen tanulmány fókusza Oroszország és Kína versengése Közép-Ázsiában, mindenképpen figyelmet érdemel, hogy a térség nem kizárólagosan a két említett nagyhatalom befolyásolási zónája. A Szovjetunió összeomlása utáni hatalmi űrt több potens ország is igyekezett kihasználni, leginkább a kétezres évektől kezdve. Egy időben erőteljesen jelen volt a térségben az USA, elsősorban katonai jelenléttel. Motivációi Közép-Ázsia semlegesítése, az orosz és kínai befolyás ellensúlyozása, másrészt pedig a térség vallási radikalizációjának megakadályozása és Irán befolyásának semlegesítése volt. A térségi befolyásért folytatott játszma többi résztvevője között találjuk Törökországot és Iránt, és bár sokkal korlátozottabb mértékben, de az Európai Uniót is. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a térségre a legnagyobb hatást Oroszország és Kína gyakorolja, a térség politikai és gazdasági jövője e két nagyhatalom között fog eldőlni (Bendarzsevszkij, 2019).

Az elmúlt években Oroszország és Kína az eurázsiai régiót érintő geopolitikai stratégiáik megvalósítását kezdték el azzal a céllal, hogy a Közép-Ázsiát átszelő kereskedelmi és energiafolyosók segítségével a Kelet és Nyugat közötti gazdasági együttműködést fejlesszék. Ennek a folyamatnak fontos részét mutatja az 1. ábra.

Az Eurázsiai Gazdasági Unió (EGU) megvalósítása jelenleg az egyik legnagyobb hatású kezdeményezés a kooperáció elősegítésére a régióban, melynek része egy, az együttműködés politikai dimenzióinak fejlesztését célzó, több területre kiterjedő, nemzetek feletti keret létrehozása is, mely lehetőség kapcsán a közép-ázsiai országok komoly ellenérzést táplálnak. Ezzel szemben az Övezet és Út Kezdeményezés (Belt and Road Initiative, BRI) kínai stratégiája kifejezetten vonzó projektnek tűnik, amely valamennyi közép-ázsiai országot bevon egy gazdasági haszonnal járó energia- és gazdasági hálózatba, mivel a kínaiak hatalmas beruházásai a térségi infrastruktúrák javítása és a nemzetgazdaság fejlesztése szempontjából egyaránt hasznosak. 1991 óta az egyes posztszovjet közép-ázsiai köztársaságok eltérő megközelítést alkalmaznak a regionális együttműködési kezdeményezésekre és projektekre a különböző gazdasági, politikai és biztonságpolitikai területeken: Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán mindig támogatták és részt vettek a regionális együttműködési kezdeményezésekben, míg Türkmenisztán és Üzbegisztán tartózkodtak az elköteleződéstől.

Nyilvánvaló, hogy e két kooperációs projekt – amely nyilvánvalóan versenynek tűnik, de potenciálisan akár a szándékok egyesülésével is végződhet – végrehajtása komoly következményekkel jár majd a közép-ázsiai országok EU-val fennálló gazdasági kapcsolataira, kibővíti a komoly nyereséget termelő kelet–nyugati üzleti lehetőségeket, új kereskedelmi útvonalakat nyit meg, és végeredményben erősíti az eurázsiai régió és az EU-tagállamok egymásrautaltságát. Ezenkívül ez a két geopolitikai stratégia befolyásolja a közép-ázsiai országok politikai és gazdasági fejlődését és külpolitikájukat.

1. ábra: Közép-Ázsia energiafolyosói a szovjet időkben és napjainkban

Forrás: www.iss.europa.eu/content/connecting-dots-challenges-eu-connectivity-central-asia

KÍNA ÉS OROSZORSZÁG VISZONYA KÖZÉP-ÁZSIÁBAN

Az öt közép-ázsiai köztársaság 1991. évi függetlensége óta Oroszország és Kína – a két legerősebb regionális geopolitikai szereplő – szoros kapcsolatokat alakított ki ezekkel az új államokkal annak érdekében, hogy stratégiai céljaikat elérjék a hirtelen átalakult regionális geopolitikai színtéren. A gazdasági, energiaügyi és geostratégiai célokon túlmenően a biztonsági aggodalmak és a stabilitással kapcsolatos kérdések Oroszországot és Kínát közös platformra terelték a posztszovjet Közép-Ázsiában.

A Szovjetunió felbomlását követően, a posztszovjet államok függetlensége óta három szakasz jellemzi a kínai–orosz viszonyt az öt közép-ázsiai köztársaság kapcsán.

Az *első szakasz* a volt szovjet Közép-Ázsia függetlenségét követő első tíz évet fogja át (1991–2001). Oroszország és Kína önálló politikát folytatott Közép-Ázsiában, kétoldalú kapcsolataik javultak a hidegháború korábbi bizalmatlansága és feszültségei után. Oroszország stratégiai célja a politikai, gazdasági, katonai befolyása alá rendezendő „közel-külföld”, egyfajta pufferzóna kialakítása volt, az aktív bilaterális kapcsolatok fenntartása és a közép-ázsiai országok Moszkva által támogatott multilaterális gazdasági szervezetekbe történő bevonása révén (Közép-ázsiai Együttműködési Szervezet, Central Asian Cooperation Organization – CACO, a katonai jellegű Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete, Collective Security Treaty Organization – CSTO, és a politikai alapú Független Államok Közössége, FÁK). Bár a rendszerváltáskor eredetileg az orosz külpolitika legfőbb célja a Nyugattal fenntartott kapcsolatok megerősítése volt, és így a posztszovjet Közép-Ázsiát mint felvállalhatatlan gazdasági és politikai terhet sorsára hagyta, a regionális biztonságot és stabilitást fenyegető veszélyekkel kapcsolatos későbbi fejlemények (mint például a tádzsik polgárháború 1992 és 1997 között, vagy az afgán instabilitás és a lehetséges iszlamista felkelés) és az új, független országok fölötti hagyományos befolyás fenntartásának szándéka arra készítette Moszkvát, hogy kialakítsa és végrehajtsa a közép-ázsiai integrációs stratégiáját (Allison, 2004:286–288).

Ezen oroszországi kísérletekhez a közép-ázsiai államok különböző módon viszonyultak, elsősorban a gazdasági és politikai kérdések mentén: míg Kazahsztán, Kirgizisztán és Tádzsikisztán mindig részt vettek a Moszkva által támogatott nemzetközi szerveződésekben, Üzbegisztán és Türkmenisztán nem bízott Oroszország hegemoniára törekvő integrációs politikájában. Putyin elnök hatalomra kerülésével Oroszország tovább fokozta a közép-ázsiai geopolitikai befolyásának helyreállítását célzó külpolitikai stratégiájának megvalósítását, amelynek valódi oka egyrészt az iszlám milíciák fegyveres támadásainak mint biztonságpolitikai kockázati tényező felszámolásának kényszere Üzbegisztánban és a Fergána-völgyben 1999–2000-ben, másrészt a nyugati olajcégek által elnyert jelentős kazah (Tengiz és Kasagan olajmezők) koncessziók voltak. Mindezek szükségessé tették az orosz jelenlét megerősítését Közép-Ázsiában.

Kína Közép-Ázsia-stratégiája az új köztársaságok függetlenségének első tíz évében elsősorban három fő célra fókuszált:

1) *a nemzetbiztonság és a regionális stabilitás garantálása*; tekintettel a közös vallási, etnikai és kulturális gyökerekre, Kína attól tartott, hogy a nyugati határához közelebb álló független államok létrehozása a nyugat-kínai Hszincsiang régió ujjur lakosságát

arra ösztönözheti, hogy támogassa a szeparatista tendenciákat, és követelje a Kínától való függetlenséget (Brugier, 2014);

2) *politikai és gazdasági kapcsolatok fejlesztése*; a közép-ázsiai köztársaságokkal mint új határ menti partnerekkel való kapcsolatok javítása a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése érdekében. Kína kétoldalú kapcsolatokat alakított ki elsősorban a szomszédos Kazahsztánnal, Kirgizisztánnal és Tádzsikisztánnal, és rendezte a szovjet időkből örökölt határkérdéseket. A mélyebb gazdasági kapcsolatok kialakítása viszonylag egyszerűnek bizonyult, mivel a kínai és a közép-ázsiai gazdaságok jól kiegészítették egymást: Kína nyersanyagokat (energia, vas és színesfémek, valamint ásványok) importált, és nagy piacot jelentett Közép-Ázsia országai számára, amelyek Kínából fogyasztási cikkeket és késztermékeket importáltak (Bugajski–Assenova, 2016:386–388);

3) *az energiabiztonság megerősítése*; Kína energiaügyi együttműködést alakított ki az olajban gazdag Kazahsztánnal, és a kínai energetikai cégek a kazah olajmezőkbe kezdtek befektetni, azzal az egyértelmű stratégiai céllal, hogy új csővezetékét építsenek a kazah olaj Kína felé történő szállításához, lehetővé téve a kínai energiainport diverzifikációját.

A Sanghaji Együttműködési Szervezet (Shanghai Cooperation Organization, SCO) 2001-es létrehozása rávilágított a kínai–orosz közös szándékra a közép-ázsiai biztonsági térségben folytatott együttműködés javítására az úgynevezett „három gonosz” (szeparatizmus, vallási szélsőségeség és terrorizmus) ellen. A regionális stabilitás biztosítása érdekében Oroszország és Kína megállapodtak abban, hogy létrehozzák ezt a regionális szervezetet, amelynek keretében a közép-ázsiai államokkal (kivéve Törkmenisztán) együttműködés valósulhat meg (Burnashev, 2002:134). Annak ellenére, hogy Közép-Ázsiában komoly érdekellentétek voltak (és vannak), Oroszország és Kína normalizálta kapcsolatait a jószomszédságról, az együttműködésről és a barátságról szóló szerződés 2001. júliusi aláírását követően, amely kölcsönös bizalom és egyenlőségen alapuló stratégiai partnerség, és célja a stratégiai együttműködés a nemzetközi és regionális kérdésekben (Indeo, 2016).

A *második szakaszban* (2001–2005) az Egyesült Államok katonai jelenléte a térségben hozzájárult a geopolitikai érdekek stratégiai konvergenciáján alapuló kínai–orosz együttműködés előmozdításához. Az afganisztáni amerikai katonai beavatkozást követően az Egyesült Államok megerősítette a katonai együttműködést: Üzbegisztánnal a Karsi-Hanabad légibázis (más néven K2 légibázis) használatával, Kirgizisztánnal pedig a Manas légibázis igénybevételével. Oroszországot és Kínát nyilvánvalóan aggasztotta az akár hosszú távú amerikai katonai jelenlét Közép-Ázsiában: Moszkva nem örült, hogy a volt szovjet térségben megjelentek az amerikai katonai erők, és attól tartott, hogy a Közép-Ázsiával folytatott gazdasági és katonai együttműködés fokozódása gyengítheti hagyományos és stratégiai befolyását a térségben. Kína szintén aggodalommal és gyanakodva figyelte az amerikai terveket a térség egyes országaiban, különös tekintettel arra, hogy a Manas légitámaszpont és a tádzsikisztáni katonai műveletek nemzetbiztonsági szempontból túl közel voltak a kínai határhoz.

Stratégiai geopolitikai helyzetükre tekintettel a közép-ázsiai országok sikeresen kihasználták a külső szereplők közötti versenyt, kiegyensúlyozva a kínai–orosz növekvő

befolyást, elősegítve a jövedelmező gazdasági és katonai együttműködést a NATO katonai erőivel, mely politikai és diplomáciai háttérrel és támogatást is jelentett számukra. Mindazonáltal Oroszország és Kína eleinte tolerálta az amerikai katonai jelenlétet, mert ez segítette megelőzni a legrosszabb afganisztáni forgatókönyv megvalósulását, így hozzájárult a térség biztonságához és stabilitásához (Congiu, 2016:35–37).

Az USA katonai jelenléte azonban nyilvánvalóan gyengítette a kínai–oros befolyást Közép-Ázsiában, csökkentve a stratégiai szerepüket a térségben, ezért Oroszország és Kína 2003-ban stratégiát dolgozott ki a régióban való befolyásuk helyreállítására és kiterjesztésére, megerősítve a két- és többoldalú együttműködésekkel. Kétoldalú kapcsolataikat tekintve Kína stratégiája elsősorban a közép-ázsiai köztársaságokkal folytatott gazdasági és energiaügyi együttműködés elmélyítésére irányult, míg Oroszország a katonai együttműködés megerősítésére összpontosított; emellett az Egyesült Államok katonai jelenléte Közép-Ázsiában segítette Oroszországnak abban, hogy stratégiai katonai lehetőségeket kapjon Kirgizisztánban (a Kant légibázisban, amely a CSTO-kooperációban működik) és Tádzsikisztánban (állandó orosz bázis létrehozása Dusanbében) (Cooley, 2008:66–68).

Az amerikai katonai erők Közép-Ázsiából történő kiszorítása és a nyugati befolyás korlátozása a kínai–oros közös stratégiai célrendszer mentén történt; ezt részben a SCO révén érték el, a Közép-Ázsia tagjaira gyakorolt stratégiai nyomás révén, meggyőzve őket, hogy saját nemzeti érdekeiket és a régió stabilitását leginkább ez a regionális biztonsági szervezet segíti elő, nem pedig az USA-val való stratégiai partnerség (Djalili–Kellner, 2006). Kína és Oroszország jól ki tudta használni az Egyesült Államok és a közép-ázsiai köztársaságok közötti stratégiai kapcsolatok fokozatos leépülését, mivel a közép-ázsiai országok negatívan értékelték a nyugati nyomásgyakorlást az emberi jogok védelme és a demokratikus reformok kapcsán, ezeket belső ügyeikbe történő beavatkozásként értelmezték. Emellett a posztszovjet térség „színes forradalmaiban” (Grúzia, Ukrajna és Kirgizisztán 2005-ben) vélhetően játszott amerikai szerep is fokozta az általános bizalmatlanságot az Egyesült Államok geopolitikai stratégiájának valós térségi céljaival kapcsolatban (Dragneva–Wolczuk, 2014:12–15). 2005-ben kölcsönös védelmi megállapodás jött létre Moszkvával, 2006-ban pedig Üzbegisztán is csatlakozott az orosz vezetésű regionális szervezethez, a CSTO-hoz és az EurAsEC-hez (Frost, 2009). A színes forradalmak következményeként, a belső biztonság megerősítése és politikai hatalmuk megőrzésének szándéka arra készítette a közép-ázsiai államvezetőket, hogy külpolitikájukat a két regionális szuperhatalom felé orientálják, amelyeket olyan megbízható biztonsági partnereknek tekintenek, amelyek képesek az ilyen fenyegetések visszaszorítására és a jelenlegi (politikai) helyzet fenntartására.

Miután elérték az Egyesült Államok katonai erejének régióból való távozását célzó közös célkitűzést, Oroszország és Kína megszilárdította befolyását Közép-Ázsiában, megnyitva a jelenleg is tartó *harmadik fázist*. A közép-ázsiai köztársaságok számára a NATO kivonulása egyben a kínai–oros befolyást katonai, gazdasági, energetikai és politikai területen kiegyensúlyozó multivektorú külpolitikai stratégia végét is jelentette.

Ebben a harmadik szakaszban már felszínre kerültek Kína és Oroszország divergáló stratégiai céljai Közép-Ázsiában, amely számos feszültség lehetőségét hordozza

magában, és egyben növeli a geopolitikai versengést, elsősorban az energia és a gazdaság területén. Ez utóbbi összefügg Kínának korántsem csak Közép-Ázsiában, hanem a világ számos más térségében, például a szubszaharai afrikai országokban is erőteljesen megnyilvánuló törekvésével, hogy növekvő energia- és nyersanyagimportját beszerzési források tekintetében diverzifikálja (Erdei-Késmárki-Gally-Neszmélyi, 2017). Kína térségbeli gazdasági és kereskedelmi partneri szerepének erősödése mellett – amely együtt járt Oroszország hagyományosan fontos szerepének fokozatos csökkenésével – Pekingnek történelmi lehetőséget jelentett a regionális energia sakkjáráján a Közép-Ázsia és Kína közötti gázvezeték 2009-es megnyitása, amely egyben a türkmén gázkivitel orosz monopóliumának megszűnését is jelentette, ahogyan a kínai–kazah olajvezeték megépítése is tovább gyengítette az orosz kontrollt a közép-ázsiai energia-exporton, új feszültségpontot teremtve az orosz–kínai kapcsolatokban.

Ezen túlmenően az SCO-n belül is nyilvánvalóvá vált a kínai–oros geopolitikai versengés (Khan et al., 2020) a regionális szervezet jövőbeli fejlődésével kapcsolatban: Moszkva a katonai együttműködést helyezi előtérbe, és priorizálja a biztonsági kérdéseket, míg Peking célja az SCO kompetenciáinak és hatásának bővítése gazdasági téren. 2007-ben a CSTO és az SCO egyetértési memorandumot írt alá a katonai és biztonsági együttműködés fokozása érdekében. Ezt a megállapodást úgy lehet értelmezni, hogy Moszkva arra törekszik, hogy Kína teljes értékű katonai szövetségessé váljon; ennek célja azonban egyértelműen az, hogy kontroll alatt tartsa a kínai hatalmi törekvéseket, és éreztesse Oroszország elsőbbségét a regionális biztonság területén (Gabuev, 2015). A közép-ázsiai köztársaságokkal folytatott katonai együttműködés szintjén Kína valóban nem tud versenyezni Oroszországgal: Pekingnek nincs katonai bázisa a térségben (részben a közép-ázsiai közvélemény heves ellenállása miatt, mert félnek a potenciális kínai expanzionizmustól nemzeti területükön). Oroszország a kétoldalú katonai együttműködésben és a CSTO tevékenységeiben részt vevő közép-ázsiai államok biztonságának fő garantálójaként jelenik meg: Oroszország az Eurázsia-régiót exkluzív befolyási területnek tekinti, amely a CSTO tevékenységein keresztül megvédi a régiót a külső beavatkozásoktól. Így Moszkva a nyugati és a kínai befolyás ellensúlyaként jelenik meg a posztszovjet közép-ázsiai térségben.

AZ EURÁZSIAI GAZDASÁGI UNIÓ ÉS AZ ÖVEZET ÉS ÚT KEZDEMÉNYEZÉS

Ebben az átrendeződő geopolitikai helyzetben mind Oroszország, mind Kína elindította saját geopolitikai stratégiai kezdeményezéseit, az Oroszország által támogatott Eurázsiai Gazdasági Uniót (EGU) és a Kína által támogatott Övezet és Út Kezdeményezést (Belt and Road Initiative, BRI).²

Az Eurázsiai Gazdasági Unió, amely formálisan 2015. január 1-jén alakult meg, egy 2000-ben megkezdett gazdasági integrációs folyamat utolsó szakasza (2. ábra). 1999-ben Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Tádzsikisztán megállapodást írt alá a vámunióról és a közös gazdasági politikáról. A dokumentum az integráció három szintjét határozta meg: 1) az Eurázsiai Gazdasági Közösség (EurAsEC);

2) Fehéroroszország, Kazahsztán és Oroszország közös gazdasági térsége és vámuniója (CU); 3) a gazdasági unió (Eurázsiai Gazdasági Unió – EGU, Eurasian Economic Union – EAEU). E folyamatok utolsó szakaszában a felek a közös piacok előnyeinek kihasználását várták a) harmonizált jogszabályokkal; b) egységes energia-, közlekedési és kommunikációs infrastruktúra kialakításával és közös szabványokkal; c) összehangolt adórendszerrel, és d) az áruk, szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabad mozgása által. Annak ellenére, hogy bizonyos közös piacok, különös tekintettel a stratégiai szempontból fontos termékekre, még mindig a megvalósítás szakaszában vannak, a tagállamoknak sikerült létrehozniuk egy jogi és működési keretként felfogható intézményi struktúrát, és integrálni a tagállami piacokat (Ilyash–Vasa, 2019).

2. ábra: Az Eurázsiai Gazdasági Unió

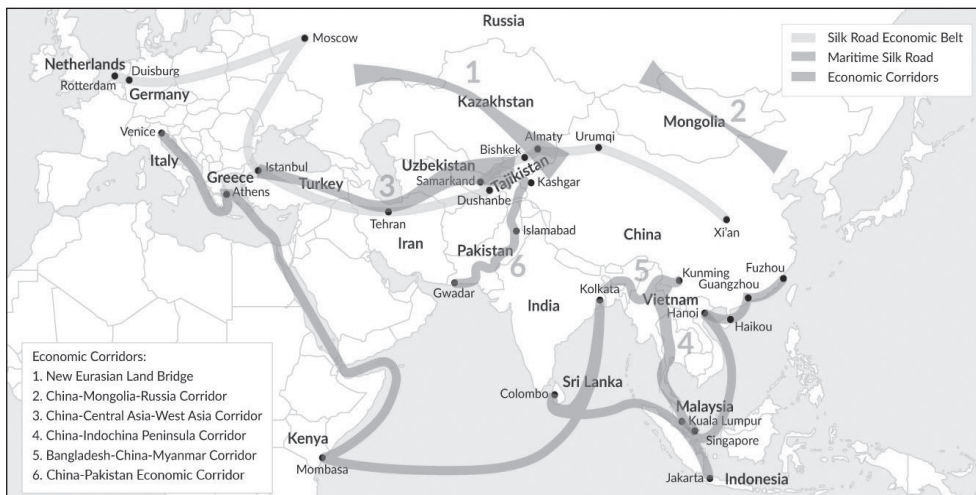

Forrás: www.nationstates.net

Az EGU-tól eltérően az Övezet és Út Kezdeményezésnek (BRI), amelyet 2013-ban a Kínai Népköztársaság elnöke, Hszi Csin-ping javasolt, nincs átfogó intézményi kerete a céljai megvalósításához. Ennek ellenére a BRI együttműködést tervez az olyan területeken is, mint a nemzeti politikák koordinálása, az infrastruktúra fejlesztése, a kereskedelem és a beruházások liberalizálása és egyszerűsítése, valamint a pénzügyi és kulturális együttműködés. Az BRI-t a közép-ázsiai elit valójában még vonzóbbnak tekinti országai számára, mint az EGU, mivel nem írja elő a szervezeti tagságot (Gyene, 2018).

Meglehetősen nehéz összehasonlítani az EGU-t és az BRI-t. Az EGU egy döntéshozó és végrehajtó szervezetekkel rendelkező, formálisan működő nemzetközi szervezet, míg az BRI egy olyan befektetési program, amelynek tevékenysége kétoldalú megállapodásokon alapul. Mindkét kezdeményezés fontos célja a közép-ázsiai gazdasági kapcsolatok erősítése. E tekintetben a két kezdeményezés bizonyos mértékben kiegészítik egymást.

3. ábra: Az Övezet és Út Kezdeményezés

Forrás: www.gisreportsonline.com

szítheti egymást. Oroszországnak jelenleg nincs elegendő pénzügyi forrása nagyszabású regionális fejlesztési projektek megvalósítására, miközben Kína szinte minden területen jellemzően az általa nyújtott hitelekkel megvalósuló beruházásokat tervezi. Jelenleg csak két közép-ázsiai ország tagja az EGU-nak (Kazahsztán és Kirgizisztán), míg a BRI-kezdeményezés mind az öt államot (Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Tádzsikisztán) lefedi. Oroszországnak és Kínának eltérő érdekeik vannak a régió energiaforrásaival,³ az ipari termelés fejlesztésével és az áruk kereskedelmével kapcsolatban. Megjegyzendő, hogy mind az EGU-ban, mind a BRI-ben érintett államok vezetői hangsúlyozzák, hogy az egyes országok közötti összeköttetés javítása a fő céljuk, és ennek érdekében létrehozhatnak bizonyos koordináló mechanizmusokat, a tények viszont azt mutatják, hogy a regionális elem tulajdonképpen hiányzik ezekben a kezdeményezésekben.

Az Eurázsiai Gazdasági Unió és az Övezet és Út Kezdeményezés a gyakran elemzett kezdeményezések, amelyek célja a tengeri kijáratoktól elzárt Közép-Ázsia kiváló közlekedési kapcsolatokkal rendelkező régióvá való átalakítása (4. ábra). Az együttműködés multilaterális formáit a regionális interakció és együttműködési keretek felállítására tervezték. A két kezdeményezés területi határai átfedésben vannak, és lefedik az együttműködés minden ágazatát, amelyek célja a régió összekapcsoltságának javítása.

Mind az EGU-, mind a BRI-együttműködést kritizálták a részt vevő felek erőviszonyainak egyenlőtlensége miatt. A tagállamok közötti méretbeli eltérések olyan, befolyásoló államok méretéhez kapcsolódó aggályokhoz vezettek, amelyek szerint az EGU elősegíti az orosz hegemoniát Közép-Ázsiában, miközben a BRI és az SCO alapot teremthetne a kínai dominanciához (Gate–Diesen, 2016). Ugyanezen okokból hasznos lehet az EGU tagjainak egyesült, erősebb tárgyalási partnerként fellépni Kínával szemben, Kína számára pedig mindez egy jó lehetőség az EGU egységes piacai felé.

4. ábra: Közép-Ázsia közlekedési hálózata az Övezet és Út Kezdeményezés kontextusában

Forrás: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637891/EPRS_BRI\(2019\)637891_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637891/EPRS_BRI(2019)637891_EN.pdf)

Az eurázsiai gazdasági integráció értékelésekor az orosz szakértők megjegyezték, hogy az EGU egyik intellektuális problémája az, hogy Oroszország esetében mindig egyértelmű volt, mit épít, de arra soha nem kaptak választ, miért építi ezeket a struktúrákat (Bratersky, 2016). A BRI-projekt valódi szándékai és lehetséges következményei tehát messze túlmutatnak a gazdasági indokokon. Ebben az értelemben a BRI támogatói tanulhatnak az EGU tapasztalataiból, azaz, hogy a nem gazdasági célokat is világosan be kell mutatni a széles nyilvánosságnak, és célszerű gondoskodni a kezdeményezések társadalmi elfogadásáról a csatlakozó országokban.

AZ INTEGRÁCIÓK INTEGRÁCIÓJA

„A negyedik ipari forradalom korszakába lépett világgazdaság dinamikája felvetette az »integrációk integrálása« kérdését; a gazdasági növekedés közös pontjainak kialakulása az Eurázsiai Gazdasági Unió és a »Nagy selyemút gazdasági öve« között hatalmas kilátásokkal rendelkezik”.⁴

A rivalizálás rövid időszaka után Oroszország és Kína 2015 májusában hozta tető alá az EGU és a BRI közötti fokozott együttműködésről szóló megállapodást. 2017. ok-

tóber 1-jén Kína kereskedelmi minisztere, Csung San és az EGU Gazdasági Bizottság együttes nyilatkozatot írt alá Hangcsouban az Eurázsiai Gazdasági Unió és Kína közötti kereskedelmi-gazdasági együttműködésről.⁵ 2018. január 17-én az EGU Gazdasági Bizottsága jóváhagyta az EGU és a Kínai Köztársaság vámhatárain áthaladó, nemzetközi szállítmányokra és járművekre vonatkozó információcseréről szóló megállapodás tervezetét. A megállapodás felgyorsítja az EGU országaiba és Kínába, valamint a tranzitszállításra behozott áruk vámkezelési eljárásait.⁶

Jelenleg 39, prioritást élvező infrastrukturális projekt működik az EGU–BRI-koordináció keretében: Örményország: 2, Fehéroroszország: 3, Kirgizisztán: 12, Oroszország: 12, Kazahsztán: 10. Megjegyzendő, hogy a listából 20 projekt kapcsolódik a vasúti közlekedési ágazathoz (Enikeeva, 2017).

Kína tapasztalata az EGU-országokkal mint csoporttal való kapcsolattartásban a Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO) alapul. Az EGU összes tagja részt vesz az SCO munkájában (Fehéroroszország megfigyelő állam, Örményország pedig párbeszédpartner). A szervezetet 2001-ben alapította Kazahsztán, Kína, Kirgizisztán, Oroszország és Tádzsikisztán. Az SCO és az EGU-előd EurAsEC közötti kapcsolatok 2006-ban kezdődtek meg az egyetértési nyilatkozat aláírásával. A fentiekben említettek szerint az EGU-t eredetileg gazdasági uniónak tekintették, amely a tagállamok további politikai összehangolásához vezetett. Ezzel szemben az SCO először béketeremtő és határellenőrzési mechanizmusként jelent meg. A két szervezet intézményi felépítése szintén meglehetősen eltérő, mivel az EGU két nemzetek feletti intézményt (az Eurázsiai Gazdasági Bizottságot és a Bíróságot) foglal magában, míg az SCO államközi szinten működik, rendszeres üléseken keresztül. Kína már próbálkozott a nagyobb gazdasági integráció elősegítésével az SCO révén, de korlátozott sikerrel, mivel a szervezet továbbra is elsősorban a biztonsági kérdésekre összpontosított. Mivel Kína továbbra is támogatja az eurázsiai gazdasági integrációt, amelybe egyes EGU-államok is belekerülnek, egyes vélemények szerint az EGU és az SCO közötti további koordinációt ösztönözni kell (Yu, 2015). Például 2015-ben az EGU és az SCO közös üzleti fórumot tartott Szentpéterváron, ahol kezdeményezték a két szervezet tagjai közötti közös digitális tér kialakítását.⁷ A SCO vezetői a 2016. évi csúcstalálkozón megerősítették a BRI támogatását, és kifejezték érdeklődésüket az Új Selyemút mentén folytatott további együttműködés fejlesztésére különféle területeken: közegészségügy, tudomány és technológia, oktatás, környezetvédelem, sport, turizmus és az oktatás, valamint a kulturális és természeti örökség megőrzése.⁸ Egyes szakértők úgy vélik, hogy az SCO (elsősorban biztonságorientált szervezet) és az EGU (gazdasági integráció) közötti érdemi együttműködés létrehozására irányuló jelentős kísérletek végül átfogó Selyemút-unió létrehozásához vezethetnek (Kem-bayev, 2016).

A Kína és az EGU közötti gazdasági együttműködés már a BRI bejelentése előtt megkezdődött. Az EGU Bizottság és a MOFCOM (Ministry of Commerce, Kína) 2012. december 6-án egyetértési megállapodást kötött a kereskedelem területén folytatott együttműködésről.⁹ 2014 végén hoztak határozatot az EGU és Kína között az átfogó termék- és szállítóeszköz-cserére vonatkozó megállapodás megkötéséről szóló

hivatalos tárgyalások megkezdéséről.¹⁰ Az EGU Bizottság és a MOFCOM 2015 májusában kiadott együttes nyilatkozatban bejelentette a Kína és az EGU közötti kereskedelmi és gazdasági együttműködési megállapodás megkötésére irányuló tárgyalások megkezdését.¹¹ Ugyanebben a hónapban Oroszország és Kína együttes nyilatkozatot adott ki az EGU és a BRI együttműködésével kapcsolatban, amelyben Oroszország támogatását fejezte ki a BRI irányában, míg Kína egyetértett az EGU gazdasági integrációjának fejlesztésére irányuló orosz erőfeszítésekkel.¹² A felek megállapodtak abban, hogy kétoldalú szinten, valamint az SCO-platformon keresztül működnek együtt. A közös nyilatkozatban az alábbi együttműködési irányokat határozták meg: 1) a kereskedelem és a beruházások megkönnyítése; 2) közös beruházási projektek; 3) az infrastruktúra összekapcsolhatóságának javítása; 4) az EGU és Kína közötti hosszú távú szabadkereskedelmi megállapodás¹³; 5) a kvk-k támogatása; 6) a nemzeti valutában történő fizetések megkönnyítése; 7) együttműködés az ázsiai infrastruktúra-beruházási bankon, a Selyemút Alapon, az SCO bankközi konzorciumon belül; 8) a globális kereskedelem és a beruházások irányítása. Putyin elnök 2016. júniusi pekingi látogatása során mindkét fél megerősítette a BRI és az EGU együttműködése iránti elkötelezettségét.¹⁴

A BRI–EGU-párbeszéd gyors fejlődése ellenére a szakértők felhívták a figyelmet Oroszország és Kína eltérő érdekeire a BRI kapcsán. Oroszországban a Selyemutat hagyományosan keleti és nyugati összekötő közlekedési infrastruktúrának tekintik, ahol Oroszország kulcsszerepet játszik a világ e két részét összekötő hídként, de Kína növekedésével egy erős ázsiai vektor is megjelent (Sakwa, 2016). Kína számára azonban a BRI elsősorban „öv”, nem pedig „út”, vagyis a gazdasági fejlődés és a jólét térségét jelenti, ahol a magasan fejlett államok intenzív kereskedelmet folytatnak (Makarov–Sokolova, 2016). Amiben a 21. századi Selyemút a középkortól különbözik, hogy ma ez az út más politikai és gazdasági célokkal rendelkező szuverén államokon halad keresztül. Ennek eredményeként azon kevés kérdés egyike, amelyet ezek a közép-eurázsiai államok egyhangúlag támogattak, a határigazgatás fejlesztése volt (Diener, 2015). Mivel a BRI alapvetően a határokon átnyúló különféle áramlások (árúk, szolgáltatások, tőke és emberek) növekedésén alapszik, ez óriási kihívást fog jelenteni azoknak az államoknak, amelyek hajlanak területi szuverenitásuk megvédésére. Meg kell jegyezni azt is, hogy az EGU létrehozása a WTO szabályain alapult, és az EU intézményi integrációs modelljét használták mintaként (EGU Bizottság és EGU Bíróság) egy majdani, EU-val közös szabadkereskedelmi övezet érdekében (Kukushkina–Ostrovskaya, 2013). Az EU és Kína kereskedelmének kiterjesztésével az EGU közös gazdasági térsége elveszítheti értelmét. A BRI sikere azonban a jó Oroszország–Kína-kapcsolatokon is alapul. Meg kell jegyezni, hogy az Oroszország és Kína közötti jelenlegi szívélyes kapcsolatok ellenére Kína növekvő hatalma és Oroszországgal összehasonlítva túlzott gazdasági képességei növekvő hatalmi egyenlőtlenségeket teremtenek, és kihívást jelent az orosz–kínai interakció egyensúlyainak fenntartása (Wilson, 2016).

Az EGU-együttműködéshez nem csatlakozó, más posztszovjet államok (Grúzia, Moldova, Ukrajna, Azerbajdzsán, Üzbegisztán, Türkmenisztán) indokainak értékelé-

sekor figyelembe kell venni az orosz befolyás elkerülésére tett folyamatos kísérleteiket. Ezen államok többségénél ugyanakkor az orosz hatás kivédhetetlen, így elkerülhetetlenül részt vesznek valamiféle Oroszország által vezetett vagy támogatott gazdasági integrációban vagy annak regionális kezdeményezéseiben (Korosteleva, 2015). Mindazonáltal a fenti országok mindegyike kifejezte érdeklődését a BRI-projektekben való részvétel iránt, mivel ebben az összefüggésben e folyamat intézményesítése nagyobb stabilitást biztosít majd a posztszovjet államok regionális politikájában, de nem szab feltételeket (Skriba, 2014).

Mivel a BRI az összes EGU-tagot magában foglalja, törvényszerű e két gazdasági együttműködés és az integrációs platform kölcsönhatása. Szakértők az EGU fejlődésének különféle irányait körvonalazták a BRI mentén, például: az eurázsiai közlekedési és logisztikai infrastruktúra integrációja, a határokon átnyúló ipari együttműködés megerősítése, és a gazdasági integráció fokozása az átfogó eurázsiai unió létrehozásáig (Makarov–Sokolova, 2016).

A tényleges céljaitól függetlenül az „integrációk integrációja” a BRI és az EGU esetében valóság, és ösztönözni kell az ezek együttműködéséről folytatott további tudományos vitát.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az EGU és az BRI elindítását követően Oroszország és Kína erősen motiváltak abban, hogy erősítsék jelenlétüket és befolyásukat Közép-Ázsiában.

A közép-ázsiai energia- és közlekedési infrastruktúra fejlesztésére irányuló hatalmas kínai beruházások azt jelentik, hogy Kína stratégiai igényeinek megfelelően alakítja át a régió viszonyait. Kína számára Közép-Ázsia a kereskedelem és az energia szárazföldi folyosóját jelenti, amely lehetővé teszi Peking számára a gazdasági stratégia diverzifikálását, csökkentve a tengeri folyosó jelentőségét.

A regionális integrált kereskedelem és együttműködés előmozdítása érdekében a BRI-projekt vonzóbbnak tűnik a közép-ázsiai köztársaságok számára, mint az EGU, főleg azért, mert a kínai kezdeményezés nem ír elő tagságot, és nem szervezet, hanem beruházási program; olyan infrastruktúrák fejlesztése, amelyek elősegíthetik a közép-ázsiai, tengeri kijáráttal nem rendelkező országok kapcsolódását a globális piacokhoz és értékláncokhoz.

Ezzel szemben az EGU merev szervezetnek tűnik, amelyen belül Oroszország gyakran veti fel azt a gondolatot, hogy szupranacionális politikai szervezetté alakítsák át, egységes valutával, összekapcsolva és összehangolva a külpolitikákat is. A közép-ázsiai államok tartanak ettől, és következetesen elutasítják ezt az orosz felvetést, és ez egyben a kínai kezdeményezések felé tereli őket.

Ezenkívül Oroszország jelenleg nem képes teljesíteni az ígéretét, mivel nehézségekbe ütközik a gazdasági előnyök megígért biztosítása, amelyet annak érdekében kínáltak fel, hogy meggyőzzék az EGU-csatlakozástól vonakodó országokat (Kirgizisztán és mostanában Tádzsikisztán). Nyilvánvaló, hogy ilyen módon az EGU elveszíti befolyásoló erejét.

Ugyanakkor azt is észre kell vennünk, hogy Kína növekvő aktivitását a közép-ázsiai közvélemény aggodalommal figyeli, és a pekingi hosszú távú területi expansziós és beavatkozási szándékok fenyegetése arra készteti a közép-ázsiai országokat, hogy korlátozzák az együttműködést, még akkor is, ha középtávon a kínai beruházások régióban gyakorolt hatásai tovább ösztönzik a kereskedelmi és az energiaügyi együttműködést.

A közép-ázsiai köztársaságok számára az Oroszország és Kína közötti kiújult verseny hozadékokkal járhat, lehetővé téve számukra a térségben a kínai–orosz célok kiegyensúlyozását és stratégiai előnyök elérését. Viszont a Moszkva és Peking közötti közeledés hosszú távon hatással lehet a független külpolitikák kialakulására, mivel az egész régió ezen erőteljes geopolitikai szereplők hatása alatt áll.

Oroszország pénzügyi nehézségei és a régióba való beruházás képtelensége átfordíthatja Moszkva stratégiáját: valójában Moszkva élvezheti a Peking által támogatott regionális közlekedési infrastruktúrák előnyeit az integrált regionális piac előmozdítása érdekében. Következésképpen Oroszország lemondhat a Moszkva által vezetett gazdasági együttműködés előmozdítására irányuló törekvéseiről, az EGU és a BRI közötti koordinációra és együttműködésre összpontosítva. Ebben az esetben Oroszországnak kezelnie és rendeznie kell bizonyos torzulásokat, enyhítve a protekcionista intézkedéseket, és meg kell szüntetnie a szabadkereskedelmi megállapodások végrehajtásának akadályait is. Vámunióként az EGU korlátozza a tagok azon képességét, hogy különálló kereskedelmi megállapodásokat kössenek, de továbbra is szabadon köthetnek egyéb jelentős megállapodásokat (például a megújított partnerségi és együttműködési megállapodást Kazahsztán és az EU között 2015-ben).

A regionális együttműködés szempontjából mindkét stratégiát külső szereplők támogatják, akik elsősorban stratégiai igényeik mentén mozognak, és nem feltétlenül céljuk Közép-Ázsia belső kereskedelmi és a politikai együttműködésének fokozása. Úgy tűnik, hogy a régió országai csak a saját nemzeti céljaik megvalósítása érdekében kívánnak integrált regionális piacot fejleszteni, miközben a történelemből örökölt konfliktusok, amelyek hatással vannak a határokon átnyúló kapcsolatokra (vízgazdálkodás, enklávék, politikai rivalizálások, gyengén ellenőrzött határok, amelyek lehetővé teszik az illegális kereskedelmet és a terroristák fegyveres behatolását), megoldatlanok maradnak.

A régió két legnagyobb integrációs kezdeményezése kiegészíti egymást, és egyben versengést is jelent Kína, Oroszország és a közép-ázsiai államok közötti együttműködés jellegétől és sajátos területétől függően. Az EGU és a BRI mind közvetlenül, mind közvetetten szövetségbe tereli a közép-ázsiai országokat, és köti őket a nagyobb hatalmak akaratahoz, amelyek tulajdonképpen kikényszerítik az együttműködést az eurázsiai kontinensen. Azonban ezekben az integrációs kezdeményezésekben hiányzik a valódi regionális elem. Jól működő regionális mechanizmus nélkül, amely lehetővé teszi a tagállamok számára az érzékeny kérdések kezelését is, az EGU-n és a BRI-n belüli kapcsolatok könnyen veszélybe kerülhetnek.

JEGYZETEK

- ¹ Az EU-terminológia is ezt a kategorizálást követi: www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia.
- ² A program hivatalos neve nem tisztázott; az angol „One Belt, One Road” (Egy Övezet, Egy Út) és a „Silk Road Economic Belt” (Selyemút Gazdasági Övezet) elnevezés egyaránt használatban van. A kínai kormányzat az utóbbi időben a „Belt and Road Initiative” (BRI) (Övezet és Út Kezdeményezés) nevet használja.
- ³ Bővebben: www.worldbank.org/en/news/feature/2019/03/11/belt-and-road-initiative-in-central-asia-and-the-caucasus, illetve a *Külgügyi Szemlében* megjelent írás Gyene Páltól (Gyene, 2018).
- ⁴ Idézet Nazarbajev akkori kazah elnök 2016. évi Astana Economic Forumon tartott beszédéből: <http://kremlin.ru/events/president/news/52178>.
- ⁵ <https://tass.com/economy/968315>.
- ⁶ www.inform.kz/ru/kollegiya-eek-odobrila-proekt-soglasheniya-mezhdu-eaes-i-kitaem_a3124398.
- ⁷ Eurasian Economic Commission, Development of common digital space opens a new dimension of cooperation between Eurasian Economic Union and Shanghai Cooperation Organisation, www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/18-06-2015-1.aspx.
- ⁸ Information Report on the Outcomes of the Meeting of the Council of Heads of Member States of the Shanghai Cooperation Organization (23–24 June 2016, Tashkent, Uzbekistan), www.mfa.uz/en/press/scouzbekistan/sconews/7738/.
- ⁹ Memorandum of Cooperation in Trade Matters between the Eurasian Economic Commission and the Ministry of Commerce of the People’s Republic of China (6 December, 2012), www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/dotp/memorandymi/Documents/Mem4.pdf.
- ¹⁰ Eurasian Economic Commission, Decision on initiation of negotiations with the People’s Republic of China regarding conclusion of an agreement on exchange of information regarding goods and vehicles of international carriage carried across customs borders between the customs union and the People’s Republic of China (7 October, 2014), https://docs.eaunion.org/docs/en-us/0143556/clcd_07102014_186.
- ¹¹ Joint Statement of the Eurasian Economic Commission and the Ministry of Commerce of the People’s Republic of China (8 May 2015), www.eurasiancommission.org/ru/act/trade/dotp/SiteAssets/dostup/6.1.%20%D0%A1%D0%BE%D0%B2%D0%BC.%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D0%A0%D0%A3%D0%A1.pdf.
- ¹² Joint Statement of the Russian Federation and the People’s Republic of China on Cooperation in Conjunction of Construction of the Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt (8 May 2015), <http://kremlin.ru/supplement/4971>.
- ¹³ Egyes vélemények szerint a BRI közép-, illetve hosszú távú célja szabadkereskedelmi övezet létrehozása (Zeng, 2016).
- ¹⁴ Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, Xi Jinping Holds Talks with President Vladimir Putin of Russia Both Heads of State Stress Unswerving Commitment to Deepening China-Russia Comprehensive Strategic Partnership of Coordination (25 June 2016), www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1375791.shtml. Memorandum of Understanding on cooperation in the field of competition policy and anti-monopoly regulation. See Eurasian Economic Commission, EEC Minister Nurlan Aldabergenov signed a Memorandum of Mutual Understanding on antitrust policy and antitrust regulation with the National Development and Reform Commission of China in Beijing (16 June 2016), www.eurasiancommission.org/en/nae/news/Pages/16-06-2016-3.aspx.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allison, Roy (2004): Strategic Reassertion in Russia’s Central Asia Policy. *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2004.00383.x>.
- Armitage, Richard – Nye, Joseph (2007): *CSIS Commission on Smart Power: A Smarter, More Secure America*. Center for Strategic and International Studies, www.innovations.harvard.edu/csiss-commission-smart-power-smarter-more-secure-america.

- Baldwin, David A. (1985): *Economic Statecraft*. Princeton University, Princeton.
- Bandarzsevszkij Anton (2019): Az „új nagy játszma” Közép-Ázsiában. PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, www.geopolitika.hu/hu/2019/01/22/az-uj-nagy-jatszma-kozep-azsiaban/.
- Bratersky, Maxim (2016): Isolationism Versus Geopolitics: The Dual Role of the Eurasian Economic Union in Global Governance. *International Organisations Research Journal*, Vol. 11, No. 2, 58–70, <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2016-02-58>.
- Brugier, Camille (2014): China's Way: the New Silk Road. *European Union Institute for Security Studies*, Brief Issue 14, www.iss.europa.eu/content/china%E2%80%99s-way-new-silk-road.
- Bugajski, Janusz – Assenova, Margarita (2016): *Eurasian Disunion. Russia's Vulnerable Flanks*. The Jamestown Foundation, Washington DC.
- Burnashev, Rustam (2002): Regional Security in Central Asia: Military Aspect. In: Rumer, B. (ed.): *Central Asia: a Gathering Storm?* M. E. Sharpe, London.
- Congiu, Francesca (2016): China 2015: Implementing the Silk Road Economic Belt and the 21st Century Maritime Silk Road. In: Torri, Michelguglielmo – Mocci, Nicola (eds.): *The Chinese-American Race for Hegemony in Asia*. Viella, Rome, 19–52.
- Cooley, Alexander (2008): U.S. Bases and Democratization in Central Asia. *Orbis*, Vol. 52, No. 1, 65–90, <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2007.10.004>.
- Dani, A. H. et al. (2005): *History of Civilizations of Central Asia*. Unesco, Paris.
- Diener, Alexander C. (2015): Parsing Mobilities in Central Eurasia: Border Management and New Silk Roads. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 56, No. 4, 376–404, <https://doi.org/10.1080/15387216.2015.1078736>.
- Djalili, Mohammed – Kellner, Thierry (2006): *Geopolitique de la nouvelle Asie Centrale: de la fin de l'URSS à l'après-11 septembre*. PUF, Paris.
- Dragneva, Rilka – Wolczuk, Katarzyna (2014): *Eurasian Economic Integration: Institutions, Promises and Fault-lines*. The Geopolitics of Eurasian Economic Integration. LSE, London.
- Enikeeva, Zalina (2017): EAEU and Silk Road Economic Belt: Is It Really a Win-Win Cooperation? The Case of Central Asia. *Trade Policy*, Vol. 4, No. 12.
- Erdei-Késmárki-Gally, Szilvia – Neszmélyi, György (2017): Regional Development in the World – China's Role in Africa. *Romanian Review of Regional Studies*, Vol. 13, No. 1, 13–26, <http://rrrs.reviste.ubbcluj.ro/site/arhive/Artpdf/v13n12017/RRRS13120172.pdf>.
- Frost, Alexander (2009): The Collective Security Treaty Organization, the Shanghai Cooperation Organization, and Russia's Strategic Goals in Central Asia. *The China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 7, No. 3, 84–92.
- Gabuev, Alexander (2015): Eurasian Silk Road Union: Towards a Russia-China Consensus? *The Diplomat* 5 June, <http://thediplomat.com/2015/06/eurasian-silk-road-union-towards-a-russia-china-consensus/>.
- Gatev, Ivylo – Diesen, Glenn (2016): Eurasian Encounters: the Eurasian Economic Union and the Shanghai Cooperation Organisation. *European Politics and Society*, Vol. 17, o. 1, 133–150, <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1171364>.
- Gyene Pál (2018): Kína gazdasági felemelkedése és az „Új Selyemút” percepciói Közép-Ázsiában. *Külügyi Szemle*, 17. évf., 3. sz., 99–115.
- Ilyash György – Vasa László (2019): Az Eurázsiai Gazdasági Unió helyzete és kilátásai. *Külügyi Szemle*, 18. évf., 4. sz., 67–85.
- Indeo, Fabio (2016): *The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: the Impact of the Sino-Russian Geopolitical Strategies in the Eurasia Region*. Working Paper No. 5, Center for Energy Governance and Security, EGS Korea, Hanyang University.
- Kembayev, Zh. (2016): Towards a Silk Road Union? *Chinese Journal of International Law*, Vol. 15, No. 3, 691–699, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmw022>.
- Khan, Muhammad A. et al. (2020): Asymmetric Impact of Institutional Quality on Tourism Inflows Among Selected Asian Pacific Countries. *Sustainability*, Vol. 12, No. 3, <https://doi.org/10.3390/su12031223>.
- Korosteleva, Elena (2015): Belarus Between the EU and Eurasian Economic Union. In: Dutkiewicz, Piotr – Sakwa, Richard (eds): *Eurasian Integration. The View from Within*. Routledge, New York, 111–125.

Vasa László: Közép-Ázsia: Eurázsiai Gazdasági Unió vagy Övezet és Út?

- Kukushkina, Julia – Ostrovskaya, Elena (2013): Current Issues and Prospects of Eurasian and European Economic Integration. *International Organisations Research Journal*, Vol. 8, No. 4, 214–228.
- Makarov, Igor – Sokolova, Anna (2016): The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: Opportunities for Russia. *International Organisations Research Journal*, Vol. 11, No. 2, 40–57, <https://doi.org/10.17323/1996-7845-2016-02-40>.
- Nagy Szovjet Enciklopédia (2012): Az 1926 és 1990 közötti kiadások javított, 2012-es elektronikus verziója, <https://slovar.cc/enc/bse/2057489.html>.
- Sakwa, Richard (2016): How the Eurasian Elites Envisage the Role of the EEU in Global Perspective. *European Politics and Society*, Vol. 17, No. 1, 4–22, <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1171038>.
- Skriba, Andrei (2014): Challenges of Eurasian Integration after the Ukrainian Crisis. *International Organisations Research Journal*, Vol. 9, No. 3, 96–111.
- Treverton, Gregory F. – Jones, Seth G (2005): *Measuring National Power*. Rand Corporation, www.rand.org/content/dam/rand/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF215.pdf.
- Yu, Bin (2015): The Shanghai Cooperation Organisation, China and Eurasian Integration. In: Dutkiewicz, Piotr – Sakwa, Richard (eds): *Eurasian Integration. The View from Within*. Routledge, New York, 256–273.
- Wilson, Jeanne L. (2016): The Eurasian Economic Union and China's Silk Road: Implications for the Russian-Chinese Relationship. *European Politics and Society*, Vol. 17, No. 1, 113–132, <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1171288>.
- Zeng, Lingliang (2016): Conceptual Analysis of China's Belt and Road Initiative: A Road towards a Regional Community of Common Destiny. *Chinese Journal of International Law*, Vol. 15, No. 3, 517–541, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmw021>.